

УДК 631.11:657.21

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Спіцина В.В., Сіренко Н.М.

Миколаївський національний аграрний університет

У статті охарактеризовано основні риси сучасного становища України. Досліджено механізми та методи управління витратами сільськогосподарськими підприємствами. Проаналізовано динаміку структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в Україні. Узагальнено структуровану систему стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств. Обґрунтована необхідність в системі управління витратами підприємствами в умовах невизначеності.

Ключові слова: витрати, механізми управління, управління витратами, система управління витратами, сільськогосподарські підприємства

Постановка проблеми. Сучасні підприємства, видом економічної діяльності яких є сільськогосподарське виробництво, функціонують в умовах високої складності, невизначеності і динамічності навколишнього соціально-економічного середовища. Для того щоб вижити в цьому середовищі, підприємствам агропромислового комплексу необхідно постійно розвиватися, удосконалюватися й адаптуватися до швидких мінливих вимог ринку, який формується в умовах сучасної економіки інноваційного типу. В умовах ринкової економіки перед підприємствами постає проблема гнучкого і швидкого реагування на мінливість ринкового середовища.

Механізм управління витратами виступає одним з найбільш дієвих способів, покликаних підвищити ефективність діяльності господарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання визначення управління витратами приділяють значну увагу вітчизняні науковці та практики, зокрема: К. Бурлак, О. Бурлака, М. Грецак, О. Коцюба, Т. Мокієнко, В. Россоха, А. Самсоненко, І. Цуркан, та зарубіжні вчені В. Петухова, інші. Незважаючи на достатню розробленість загальної теорії управління витратами, не приділено належної уваги їх дослідженню в аграрному секторі. Специфічність галузі потребує більш детального підходу до визначення механізмів системи управління витратами.

Мета статті. Дослідження механізмів управління витратами сільськогосподарських підприємств в умовах економічної невизначеності.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток держави є основою розробки стратегії управління країною. Розвиток ринкової економічної системи в Україні доцільно розглядати в контексті національної економічної політики, чинниками ефективності якої є розширене відтворення національної конкурентоспроможності та формування гео економічного національного простору в глобальному світовому ринковому середовищі. Стратегічна мета соціально-економічного розвитку держави обґрунтовує вибір курсу на економічне зростання основних макропоказників.

Основними рисами сучасного економічного становища України є:

– значна заборгованість держави, окремих галузей і підприємств іншим країнам;

– відставання сектору економіки, який виробляє товари, від сектору економіки, який їх споживає;

– надмірний контроль економіки з боку українського уряду, що має ефект придушення того її сектору, що виробляє товар;

– «відірваність» України від світової економіки.

Стан справ в економіці України залишається вкрай складним. Українська економіка змушена долати наслідки планово-розподільної системи господарювання, її структурні деформації, затратний механізм ціноутворення та неконкурентоспроможність.

Серед основних тенденцій соціально-економічного розвитку України превалюють негативні явища і тенденції:

– втрачено високотехнологічні виробництва, лідерство в багатьох напрямках фундаментальних досліджень;

– критичного рівня досяг «відплив умів»;

– склалися диспропорції між реальним і фінансовим секторами економіки;

– швидкими темпами зростають внутрішній та зовнішній державні борги з сумнівними перспективами не тільки їх погашення, але й обслуговування;

– відбулося катастрофічне падіння матеріального добробуту населення;

– високого рівня досягла «тінізація» економіки [9].

Невизначеність ринкового середовища спричиняє швидке реагування на зміни, пристосування пропозиції виробника до попиту споживача. Технологічне обмеження аграрного сектору економіки щодо зміни асортименту продукції в короткостроковому періоді зумовлює пошук шляхів адаптації підприємств до зовнішнього середовища, дослідження нових ринків з ідентичними потребами, визначення резервів, оптимізацію ресурсів виробництва й організаційної структури підприємства, збалансування поточних вигод і довгострокових перспектив [6]. Саме тому актуальним постає питання у вирішенні проблем управління витратами та налагодження системи управління ними.

Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування витрат щодо їх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їх зниження. Управління витратами є важливою функцією економічно-

го механізму будь-якого підприємства. Система управління витратами має функціональний та організаційний аспекти. Вона включає такі організаційні підсистеми:

- пошук і виявлення чинників економії ресурсів;
- нормування витрат ресурсів;
- планування витрат за їхніми видами;
- облік та аналіз витрат;
- стимулювання економії ресурсів і зниження витрат.

Такими підсистемами керують відповідні структурні одиниці підприємства залежно від його розміру. Виявлення й використання чинників економії ресурсів, зниження витрат є обов'язком кожного працівника підприємства, передусім спеціалістів і керівників усіх рівнів [2].

Сучасна система управління витратами побудована на засадах управлінського обліку та розвитку автоматизованих інформаційних систем. Система управління витратами, як і будь-яка система управління складається з двох підсистем: тієї, яка управляє, і тієї, якою управляють.

Дослідження механізму управління як системи з усіма її елементами та їх взаємозв'язками має повністю розкривати значення цього поняття, як економічних відносин, так і для життєдіяльності підприємства в цілому. Механізм управління витратами сільськогосподарських товаровиробників являє собою сукупність елементів: методів, функцій, процесів і управлінських

відносин, взаємопов'язаних один з одним, утворюють певну цілісність, єдність.

Повне і достовірне відображення витрат на виробництво є основою для аналізу господарської діяльності й ефективності виробництва. За економічним змістом витрати групують за такими елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних засобів та нематеріальних активів, інші витрати. Таке групування єдине для всіх галузей народного господарства і визначене багатьма нормативними документами щодо організації та здійснення бухгалтерського обліку (табл. 1). Але витрати не однорідні і тому для планування та обліку за способом включення в собівартість продукції їх групують за статтями. Це дає змогу знати складові собівартості з метою впливу на формування її величини.

Витрати на виробництво сільськогосподарської продукції у 2015 р. в порівнянні з 2013 р. в цілому зменшилися. Проте, потрібно зазначити, що витрати за статтями «Матеріальні витрати» та «Інші витрати, включаючи плату за оренду» зросли на 4,0 та 0,1 в.п. відповідно. За статтями «Оплата праці», «Відрахування на соціальні заходи» та «Амортизація» спостерігається скорочення витрат (табл. 1).

Оскільки за витратами елементів «Матеріальні витрати» становлять найбільшу частку в загальних витратах, нами проаналізовано детальніше (табл. 2). Частка «Матеріальних

Таблиця 1

Динаміка структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в Україні за елементами у 2013-2015 рр., %

Статті витрат	Сільське господарство				У тому числі					
	Роки			Відх. 2015 р. від 2013 р. в.п.	Рослинництво			Тваринництво		
	2013	2014	2015		2013	2014	2015	2013	2014	2015
Усього витрат	100,0	100,0	100,0	–	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Оплата праці	7,6	7,2	5,5	-2,1	7,1	6,7	5,1	9,0	8,4	6,8
Відрахування на соціальні заходи	2,8	2,7	1,9	-0,9	2,6	2,6	1,8	3,3	3,1	2,4
Матеріальні витрати	69,6	70,4	73,6	4,0	66,0	66,9	70,0	79,0	80,8	84,1
Амортизація	5,5	5,4	4,4	-1,1	5,9	5,9	4,8	4,4	3,9	3,3
Інші витрати	14,5	14,3	14,6	0,1	18,4	17,9	18,3	4,3	3,8	3,4

Джерело: розроблено за даними [4]

Таблиця 2

Динаміка структури матеріальних витрат на виробництво продукції сільського господарства в Україні за елементами у 2013-2015 рр., %

Статті витрат	Сільське господарство				Сільське господарство					
	Роки			Відх. 2015 р. від 2013 р. в.п.	Рослинництво			Тваринництво		
	2013	2014	2015		2013	2014	2015	2013	2014	2015
Матеріальні витрати – всього	100,0	100,0	100,0	–	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Насіння і посадковий матеріал	13,0	12,9	12,0	-1,0	19,1	18,1	16,8	–	–	–
Корми	23,1	20,7	20,7	-2,4	–	–	–	72,8	71,5	72,6
Інша продукція с/г	1,9	1,8	2,0	0,1	0,9	0,7	0,5	4,1	4,6	5,7
Мінеральні добрива	16,7	14,1	19,0	2,3	24,4	19,9	26,6	–	–	–
Пальне і мастильні матеріали	13,4	15,4	12,9	-0,5	18,0	20,0	16,7	3,6	4,0	3,3
Електроенергія	2,2	1,9	1,5	-0,7	1,5	1,3	1,0	3,8	3,4	2,8
Паливо й енергія	2,0	1,6	1,5	-0,5	1,7	1,2	1,2	2,6	2,5	2,2
Запасні частини	6,6	7,4	8,0	1,4	8,0	9,0	9,8	3,4	3,5	3,3
Інші витрати	21,1	24,2	22,4	1,3	26,4	29,8	27,4	9,7	10,5	10,1

Джерело: розроблено за даними [4]

витрат» в рослинництві у 2015 р. становила 70,0%, відповідно у тваринництві вона також вагома – 84,1%.

У структурі матеріальних витрат у сільському господарстві в 2015 р вагому частку займають витрати на корми (20,7%), але вони мають тенденцію до зниження (2,4 в.п.). Також зазнали скорочення такі статті витрат: «Насіння і посадковий матеріал», «Пальне і мастильні матеріали», «Електроенергія та «Паливо й енергія» на 1,0, 0,5, 0,7 та 0,5 в.п. відповідно. Підвищилась питома вага витрат на мінеральні добрива – 2,3 в.п., це

значною мірою пояснюється їх здорожченням та витратами на їх транспортування.

У сільському господарстві виділяють декілька рівнів оптимізації витрат. По-перше, залежно від умов виробництва визначають показники продуктивності і витрат палива для конкретних машин та агрегатів; по-друге, обраховують величину експлуатаційних витрат згідно з проведеними технологічними операціями; по-третє, визначають виробничу собівартість.

Оптимізаційні процеси при формуванні витрат визначаються, як послідовне виконання

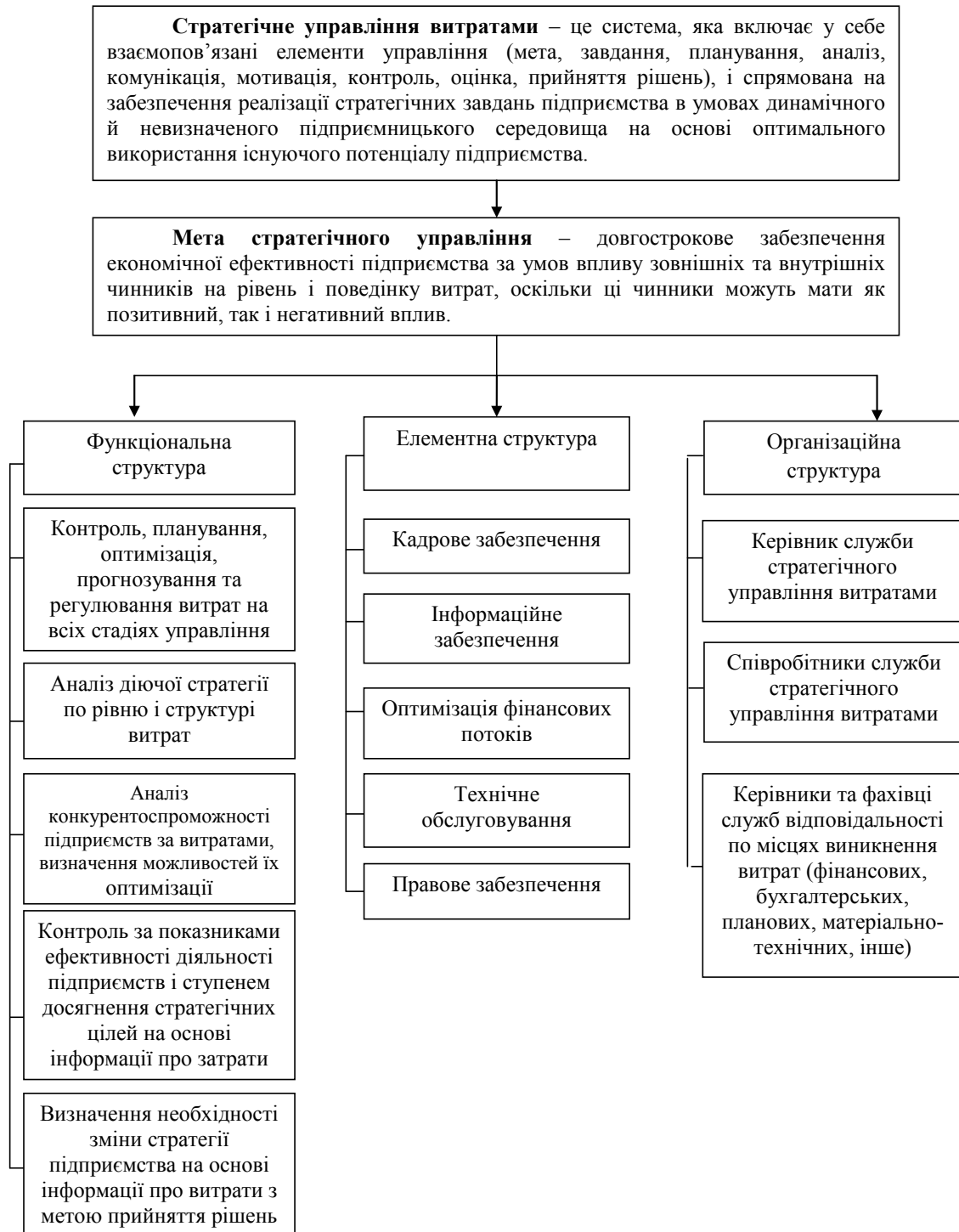

Рис. 1. Структурована система стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств

Джерело: розроблено за [5]

трьох рівнів оптимізації, в результаті чого отримують оптимізовані процеси: режими роботи та параметри виконання процесу оптимізуються програмою імітаційного моделювання по максимуму продуктивності та мінімуму витрат палива; за критерієм мінімуму прямих експлуатаційних витрат обирається оптимальний варіант виконання технологічної операції; для різних технологій вирощування сільськогосподарських культур та варіантів технологічних операцій обирається оптимальний варіант усього виробничого процесу за мінімальною собівартістю виробництва [1].

Оптимізація витрат сільськогосподарських підприємств повинна акцентуватися на наступних аспектах: оцінка обґрунтованості абсолютної величини витрат; її відповідність плановим величинами; оцінка факторів формування величини та структури витрат; своєчасне виявлення резервів зменшення витрат; виявлення та обґрунтування механізмів мобілізації таких резервів [8].

Особливе значення в зарубіжних системах управління витратами відводиться стратегічному управлінню операційними витратами. Світова практика бізнесу свідчить, що більшість організацій, які досягли значних результатів у бізнесі, завдячують саме впровадженню системи стратегічного управління, і зокрема, стратегічному управлінню витратами (рис. 1). Управління витратами можна визначити як взаємопов'язаний комплекс робіт, які формують і впливають на процес виникнення та поведінку витрат під час здійснення господарської діяльності й спрямовані на досягнення оптимального їх рівня у всіх підсистемах підприємства [3].

Таким чином, структурована система стратегічного управління витратами сільськогосподарських підприємств передбачає аналіз проблем, структуровану характеристику можливостей розв'язання їх, ухвалення рішень, обґрунтування вибору й визначення механізму реалізації управлінських дій, спрямованих на адаптацію економічного суб'єкта до умов ринкового середовища.

На процес стратегічного управління витратами підприємства впливають функціональна, елемент-

на та організаційна структури, що робить процес стратегічного управління витратами комплексом взаємопов'язаних дій, спрямованих на максимізацію ефективності використання фінансових ресурсів та виконання функцій, що них покладені. Тому, сьогодні перед кожним сільськогосподарським підприємством стоїть питання про вибір структурованої системи стратегічного управління витратами, на базі якої можливо провести впровадження такого контролю, що дозволить покращити ефективність діяльності підприємства.

Впровадження стратегії управління витратами підприємством характеризує високий економічний результат, який не повинен обмежуватись тільки зменшенням витрат, а розподілятися на всі елементи системи управління.

Тому система стратегічного управління витратами є ефективним інструментом боротьби на конкурентному ринку, тобто реальною можливістю досягнення підприємством особливих переваг над конкурентами за рахунок ефективного управління витратами, що є базою загальної стратегії розвитку аграрних підприємств.

Висновки і пропозиції. У процесі дослідження розглянуто формування механізму управління витратами на сільськогосподарських підприємствах як способу формування і реалізації стійких орієнтирів у сфері системи управління витратами.

На будь-якому сільськогосподарському підприємстві завжди є резерви зниження витрат. Підприємство, будучи багатоелементною системою, поділяється в залежності від застосовуваної ознаки поділу на різні множини елементів (підсистем).

Одним з важливих аспектів економічного аналізу витрат та їх контролю є вирішення проблем розподілу виробничих витрат по різних сегментах або функціях підприємства.

В якості об'єкта обліку витрат можуть виступати структурні підрозділи, види виробництва, процеси виробництва або функції виробничої і збутової діяльності. Дослідження механізму управління як системи з усіма її елементами та їх взаємозв'язками повністю розкривають значення цього поняття.

Список літератури:

1. Бурлака О.П. Ефективність виробництва аграрної продукції в умовах невизначеності [Електронний ресурс]. – <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.3/63.pdf>
2. Грецак М.Г. Управління витратами: [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / М.Г. Грецак, О.С. Коцюба. – К.: КНЕУ, 2002.
3. Мокієнко Т.В. Формування стратегії управління витратами в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: 08.00.04 / Т.В. Мокієнко. – Полтава. – 2011р. – 20 с.
4. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Петухова В.В. Формирование организационно-экономического механизма управления затратами в овощеводстве защищенного грунта / В.В. Петухова // «Молодой учёный». – 2013 г. – № 9 (56). – С. 226-231.
6. Россоха В.В. Адаптація управління до умов невизначеності / В.В. Россоха // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи». – 2015 р. – С. 7-11.
7. Самсоненко А.О. Сучасний стан та проблеми економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/2013>
8. Цуркан І.М. Удосконалення управління витратами сільськогосподарського підприємства на основі економіко-математичного моделювання / І.М. Цуркан, К.В. Бурлак // Науковий диспут: питання економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт IV Міжнародної науково-практичної конференції. – 2015 р. – С. 68-71.

Спицина В.В., Сиренко Н.Н.

Николаевский национальный аграрный университет

МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Аннотация

В статье охарактеризованы основные черты современного положения Украины. Исследованы механизмы и методы управления затратами сельскохозяйственными предприятиями. Проанализирована динамика структуры затрат на производство сельскохозяйственной продукции в Украине. Обобщенно структурированную систему стратегического управления затратами сельскохозяйственных предприятий. Обоснована необходимость в системе управления затратами предприятиями в условиях неопределенности.

Ключевые слова: расходы, механизмы управления, управление затратами, система управления затратами, сельскохозяйственные предприятия.

Spitsina V.V., Sirenko N.M.

Mykolayiv National Agrarian University

THE MECHANISMS OF COST MANAGEMENT OF AGRICULTURE ENTERPRISES IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

Summary

The article describes the main features of the current situation of Ukraine. We investigated the mechanisms and methods of cost management in agricultural companies. Analyzed the dynamics of the cost structure of agricultural production in Ukraine. Generalized structured system of strategic cost management of agricultural enterprises. The necessity in the system of cost management of enterprises in conditions of uncertainty.

Keywords: expenses, management tools, cost management, cost management system, agricultural enterprises.

УДК 330.131.5: [631.5:633.1]:339.137.2

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР І РІВЕНЬ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Томашевська О.А., Онищук А.М.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Здійснено аналіз економічної ефективності виробництва зернових культур, оцінку рівня конкурентоспроможності зернових за допомогою системи одиничних, групових і інтегральних показників; визначено інтегральний індекс конкурентоспроможності вирощування зернових; виявлено резерви для підвищення рівня економічної ефективності вирощування зернових культур.

Ключові слова: виробництво зернових культур, економічна ефективність, рівень рентабельності, конкурентоспроможність вирощування зернових, інтегральний індекс конкурентоспроможності зернових культур.

Постановка проблеми. Зернове господарство відіграє важливу роль в аграрному секторі України. Виробництво, переробка й експорт зернових в Україні забезпечують суттєві грошові надходження до бюджету та є важливими секторами працевлаштування населення країни. Об'єктивна необхідність розвитку виробництва та збуту зерна зумовлена цілим комплексом причин. Окрім того, зернова галузь країни має значний потенціал розвитку, пов'язаний, перш за все, з наявністю багатих земельних ресурсів у нашій державі та достатньою кількістю кваліфікованої робочої сили. Тому дослідження проблеми економічної ефективності виробництва зерна та

рівня його конкурентоспроможності в сільськогосподарських підприємствах і пошук шляхів їх підвищення й надалі залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням проблеми економічної ефективності виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами працювали такі відомі економісти як В.Г. Андрійчук, Ю.П. Воскобийник, О.Г. Шпикуляк, О.Г. Білозерцев, Ю.Д. Білик, П.І. Гайдуцький, М.Ю. Коденська, С.В. Кучер, М.Г. Лобас, Т.Ю. Приймачук, Д.Ю. Словей, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, О.М. Шпичак і багато інших. Ними розроблені стратегічні аспекти розвитку зернового виробництва в Україні, обґрунтовано підвищення його